

Dolkstötar och riposter – språket i det brittiska parlamentet

Av Wilhelm Engström

HEIMDALL den 9 september 2025

Eders excellens, Herr ordförande, Mina Herrar

Temat för kvällens föreläsning valdes bl a för att jag kan datera sådden av det första fröet till intresse för ämnet till julafton 1971. Det var min första jul efter studentexamen och min pappa hade valt – som han tyckte – en passande julklapp nämligen Gunnar Hägglöfs första memoarbok – ”Möte med Europa” - som publicerats några månader tidigare. Jag närde då ambitionen att likt flera av mina skolkamrater från Sigtuna, söka in till UD efter avlagd akademisk examen. Tids nog skulle min förste arbetsgivare – Jan Mårtensson som anställt mig under en månad under FN:s miljövårdskonferens i Stockholm 1972 – ta ur mig alla griller om att det var möjligt att både göra gott och dessutom under angenäma omständigheter.

Boken sträckläste jag från pärm till pärm och fastnade för ett stycke som stammar från hans första utlandspostering i London 1926; Jag citerar ur Hägglöfs brev till fadern;

”Jag tillbringar – så ofta som jag kan – en eller två timmar i underhuset. Där råder sannerligen ingen flegma! Jag har aldrig sett en församling där stämningarna växla så snabbt. Det tar ibland bara ett ögonblick för att kasta om underhusets lynne från skämtsam ysterhet till mullrande indignation.

Underhuset är den bästa dramatiska teatern i London.”

Året därpå fyllde min mamma 50 år och pappa bjöd familjen på en veckas vistelse i London. Jag tog chansen att följa Hägglöfs råd att besöka underhuset. - Premiärministerns frågestund som alltid inträffar på onsdagar brukar snabbt bli fullsatt i the Strangers gallery, så jag valde en på papperet perifer debatt och fick lyckligtvis plats. Svarande den dagen var den elegante utrikesministern Sir

Alec Douglas-Home som skickligt parerade både verserade och brutala angrepp. Bl a fick han sina fiskar varma av den nyvalde Labourledamoten Dennis Skinner – även kallad ”The beast of Bolsover” – och som skulle utvisas ur kammaren av talmannen åtskilliga gånger under sina 49 år i underhuset för sitt grova språkbruk. I sitt winding-up-speech konstaterade Sir Alec dock *”I am not so impressed by the differences in opinion as by the manysidedness of truth”*

Två saker dock innan jag fördjupar mig i det parlamentariska språket. För det första har politiken i Storbritannien sedan länge rekryterat en välutbildad elit. Vi bodde i England under 80-talet och följde valet 1983 på nära håll. Det visade sig att över trehundra nya ledamöter – alltså snudd på hälften – utbildats i Cambridge eller Oxford.

För det andra tränar skolsystemet och universiteten – inte minst i de stora universitetens debattföreningar - sina adepters i logik och retorik. Men verklighetens möte med väljarna kräver att man också kan snabbt ge svar på tal och då gärna på ett sätt så att man får skrattarna på sin sida. Tråkmånsar gör sig helt enkelt icke besvär.

Men utbildning och förmågan att ge svar på tal är bara en del av sanningen. Såväl de gamla universiteten som underhuset har haft en tydlig fäbless för excentricitet. Exemplet är otaliga alltifrån den berömde dandyn George Beau Brummel som ägnade lika mycket tid åt att putsa ovanlädret på skorna som skosulan under. Till Labourledamoten John Stonehouse som efter en serie misslyckade spekulationer fejkade sitt eget självmord i Miami 1974, befarades drunknad, dödförklarades och upptäcktes sedermera levande i Australien, arresterades, utlämnades, dömdes till sju års fängelse men frigavs i förtid och levde gott på sina självbiografiska böcker och medverkan i otaliga radio och tv-program.

En ypperlig samlingsplats för excentriker var den Oxfordbaserade middagsklubben för manliga studenter Bullingdon club som framför allt rekryterade cricketspelare och dem som red efter räv.

Namnet är en förvanskning av varumärket Bollinger som alltid varit champagnen par preference inom klubben.

Klubbens medlemmar lät sy upp egna mörkblå frackar, arrangera grandiosa fester som inte sällan ledde till en total förstörelse av festlokalen. I medlemshistoriken återfinns två kronprinsar (Edward VII och Edward VIII), tre premiärministrar (Lord Rosebery, David Cameron och Boris Johnson), två utrikesministrar (Sir Edward Grey och Lord Halifax), två finansministrar (Lord Randolph Churchill och George Osborne).

Ett talande öde blev allom bekant under 1920-talet när den unge Brian Howard – en blivande poet på modet – efter varje Bullingdonmiddag ställde sig i mitten av Peckwater quadrangle dvs den gård som omsluter det gamla biblioteket på Christ Church, lirkade loss gatstenarna en och en och med dessa slog sönder samtliga fönster. Väl medvetna om vad som skulle ske anlände Oxfords glasmästare klockan sju påföljande morgon, återställde fönstren och satte i nya glas, överlämnade räkningen till Brian Howard som betalade den kontant på stället. Brian Howard var också upphovsman till citatet: *”For every man above the age of thirty who is travelling on a bus life must be a failure”*. Illvilliga journalister tillskrev Margaret Thatcher detta citat men inget tyder på att det någonsin lämnade hennes mun.

Andra aktiva parlamentsledamöter skulle ge sina liv på slagfältet. Somliga som i kraft av sitt pärskap kunde ta plats i överhuset gjorde det aldrig – som Lord Nelson. Men vid slaget vid Waterloo stupade såväl Sir Thomas Picton som Sir William Ponsonby som båda varit aktiva under parlamentets debatter. Vårt lärarbord (the high table) på Christ Church gästades en kväll av en sentida Lord Ponsonby som olyckligtvis placerats bredvid den amerikanska hustrun till en annan gäst. När den amerikanska damen såg lordens placeringskort kunde hon

inte hålla sig längre utan frågade oblygt; Can't you tell me something about your family?

Lorden försökte besvärat glida undan frågan med svaret ” *Well actually one of my relatives fell at Waterloo*. Den amerikanska damen blev honom inte svaret skyldig – ”*O really on what platform...* ”

Vi talar ju om dolkstötar, och en magnifik sågning kom från den tidigare hälsovårdsministern Edwina Currie när Lis Truss inledde sin korta premiärministertid;

”*She is charmless, graceless, brainless and useless*”. Tyvärr blir översättningen till svenska tämligen platt; - charmlös, utan grace, obegåvad och värdelös.

Sagda Edwina Currie byggde mycket av sin politiska karriär på sin repliksnabbhet – och sin påtagliga skönhet – ett amoröst förhållande mellan henne och premiär ministern John Major kom så småningom till allmänhetens kännedom. Något hon spädde på genom att skriva en deckare med erotiska övertoner – *A parliamentary affair* - där flera parlamentskollegers snedsprång blottläggs i lätt karikerad men ändå genomskådbar form. -----

Som hälsovårdsminister introducerade hon 1985 ett lagförslag om fluoridering av dricksvatten. Sir Nicholas Fairbairn, som motsatte sig denna åtgärd gick långt i sin iver att visa att fluor var ett farligt gift.

Edwina Currie gav raskt svar på tal: ”*But I could point out to my hon friend that almost everything is a poison if taken in sufficient quantity and that the amount of fluoride to be added is minute. If for example we were to spreadeagle the hon member on the floor of the House and pour sufficient water into him, then it would kill him very quickly*”

Sir Nicholas blev henne inte svaret skyldig; *"I cannot imagine what would be worse, being spreadeagled by the honorable lady – or having all that unadulterated water poured down my throat.*

Förvisso har åtskilliga skarptungade stjärnor passerat revy i både överhuset och underhuset. Låt oss därför börja med att betrakta några premiärministrar.

När drottning Victorias förste premiärminister Lord Melbourne tilldelades Strumpebandsorden accepterade han tacksamt med orden;

"the honour will be graciously accepted since the offer has come without a single mention of merit".

Winston Churchill var en annan premiärminister som också behärskade ordets makt. Jag skall inte uppta lyssnarnas tid med att komma dragande med de vanligaste citaten.

Jag kan dock inte avhålla mig från några mindre kända pärlor av Churchillskt ursprung.

Under kriget hamnade ett memorandum hos en äldre amiral för genomläsning innan det skickades in till Churchill. Amiralen fann att dokumentet inte höll måttet varefter han avfärdade det med ordet *"balls"* längst ned på sidan. Vid närmare eftertanke insåg amiralen att detta var ett mindre lämpligt sätt att delge premiärministern sin uppfattning. och strök ordet och ändrade svaret till *"round objects"*.

Churchill svarade med vändande post: *"Who is Mr Round and what does he object to?"*

Men Churchill behöll sin slagfärdighet även sent i karriären. Han hade många verbala slagväxlingar med labourledaren Clement Attlee. Ur deras samarbete i

krigskabinettet hade de båda lärt sig respektera varandra. Ryktet spreds att Churchill en gång yttrat följande inte alltför smickrande omdöme;

”Mr Attlee is a modest man, but then he has a lot to be modest about” .

Emellertid har flera seriösa historiker, bl a Andrew Roberts anförts att Churchill troligtvis aldrig sagt detta.

Emellertid hade Churchill betydligt mindre respekt för andra medlemmar av Attlees regering;

”If I may now turn to the minister of health; or perhaps I should rather call him the minister of unhealth – or if the present gentleman will prevail in power – the minister of disease”.

Under den industriella revolutionen i Storbritannien ökade behovet av transportvägar explosionsartat.

George och Robert Stephensons namn kommer för alltid att förknippas med etablerandet av landets järnvägar som ett komplement det landsomfattande kanalsystemet.

Emellertid hade fruktan för vad dessa tekniska landvinningar skulle kunna ställa till med fått nervösa politiker att driva igenom en röda flaggans lag. I korthet innebar denna att all spårbunden trafik fordrade att en man med röd flagga skulle gå framför lokomotivet för att varna människor och djur. I oktober 1829

arrangerade *Liverpool & Manchester Railway* en lokomotivtävling i Rainhill och vinnaren fick en på den tiden stor prissumma: £500. Dessutom skulle det vinnande loket användas på deras järnväg. Stephensons Rocket vann tävlingen före den svenske uppfinnaren John Erikssons lok Novelty.

Rocket var på många sätt ett banbrytande lok, och många av de tekniska lösningar som användes på Rocket vidareutvecklades och användes på nästan alla ånglok.

Tävlingen blev förstasidesstoff över hela världen och därmed framstod den röda flaggans lag som fullständigt obsolet. En som dock konstrade in det sista var premiärministern hertigen av Wellington som motsatte sig varje förbättring av järnvägarna;

”That will only cause the lower classes to move about needlessly”

Vi tar ett långt kliv framåt i tiden. Från hertigen av Wellington till Mrs Thatcher. Under gruvstrejken 1981 möttes kabinettet dvs den inre regeringskretsen ofta kvällstid. Det berättas att vid ett tillfälle klockan gick mycket över tiden och att man bröt för att äta middag. Hovmästaren på 10 Downing street ställde först frågan till premiärministern vad hon önskade. Efter en snabb blick på menyn svarade hon:

”I will have steak” ”And as for the vegetables madam” ”Oh they will have steak too”

År 1940 sedan tyskarna gått till blixttack på västfronten stod det klart att förtroendet för premiärminister Neville Chamberlain var förbrukat. De konservativa som hade majoritet i underhuset förordade Edward Wood, Lord Halifax som ny premiärminister. Labouropositionen å andra sidan ansåg sig endast kunna medverka i en nationell samlingsregering om Winston Churchill utsågs till Chamberlains efterträdare. En som inte tvekade att strö salt i såren var en nyinvald Labourledamot

.

”Why get rid of Chamberlain to put in Halifax? It is like getting rid of the organ grinder and put in the monkey”

Under Margaret Thatchers premiärministertid hade landets största regionala församling – Greater London Council - fått en Labourmajoritet och en färgstark ledare i Ken Livingstone som representerade sitt partis vänsterflygel. Den konservativa tabloidpressen var inte sen att blåsa upp varje exempel på vad man ansåg vara vanstyre.

Livingstone som även hade säte och stämma i underhuset sammanfattade stämningen med orden;

”If I blew my nose, the Daily Express and the Daily Mail would say that I am trying to spread germ warfare”

En av de klassiska dolkstötarna levererades av Labourledamoten Eric Varley i samband med en av Margaret Thatchers ommöbleringar där den kontroversielle Norman Tebbit befordrats;

”Putting Norman Tebbit in charge of industrial relations is like appointing Dracula to take charge of the blood transfusion service.”

Labourledaren Michael Foot strödde salt i såren *”I asked the simple question whether it was really Mr Tebbits desire always to give his imitation of a semi-housetrained polecat. The animal welfare society sent me some complaints, but thats another matter.”*

Litet elegantare än så uttryckte sig den blivande premiärministern Arthur James Balfour om den unge Winston Churchill år 1899 dvs innan han lyckats bli invald i underhuset.

Balfour anmärkte då lakoniskt att *”I thought he was a young man of promise, but it appears he was a young man of promises”*

Vilket visar vikten av en enskild konsonant.

Balfour efterträdde sedermera Lord Salisbury som premiärminister men lyckades med konststycket att spela bort alla goda förutsättningar och förlorade valet 1905 stort till Liberalerna. Efter detta misslyckande 1905 kvarstod Balfour som partiledare och fattade det kontroversiella beslutet, tillsammans med Lord Landsdowne att använda det konservativt dominerade överhuset som motvikt mot liberalerna. Många försök att införa reformlagar stoppades eller förändrades kraftigt från 1906 till 1909, vilket fick den liberale politikern David Lloyd George att fälla omdömet att överhuset blivit " *"the right hon. Gentleman's poodle. It fetches and carries for him. It barks for him. It bites anybody that he sets it on to. And we are told that this is a great revising Chamber, the safeguard of liberty in the country."* Frågan om överhusets roll forcerades slutligen av liberalerna genom Lloyd Georges berömda (*People's Budget*), som tvingade fram en författningskris som ledde till den parlamentsreform 1911 som avskaffade överhusets absoluta vetorätt som ersattes med ett suspensivt veto.

En märklig envig mellan två potentiella ledare för det konservativa partiet inträffade år 1923 då partiet utsåg Stanley Baldwin under det att Lord Curzon – tjänstgörande utrikesminister ställdes åt sidan.

Vid den här tiden och faktiskt ända fram till 1965 utsågs ledaren för torypartiet av den sittande monarken på inrådan av den allra innersta partikretsen. Man gjorde bedömningen att Curzon som tidigare varit vicekung av Indien och satt i överhuset skulle få svårt att matcha Labouroppositionen som hade sin styrka i underhuset. Curzons arrogans blev ytterligare ett skäl att välja Baldwin. Han hade under skoltiden diktat om sig själv; " *My name is George Nathanael Curzon and I am a very superior person*"

Churchill som avskydde honom konstaterade träffsäkert att han " *sow[ed] gratitude and resentment along his path with equally lavish hands*".

Curzons omdöme om sin rival Baldwin var inte mindre nådigt

"a man of the utmost insignificance",

Efter denna rapsodiska vandring i den brittiska parlamentarismens annaler, känner jag mig frestad att parafrasera Winston Churchill att *"när jag inledde, jag inte visste vad jag skulle säga, när jag talade inte visste vad jag sade och när jag slutade inte visste vad jag sagt"*.

Dock kan jag avslutningsvis inte avhålla mig från att andraga det närmaste jag kommit en brittisk politisk Göteborgsvits.

Repliken fälldes under Sir Robert Peels premiärministertid. Peel hade under sin tid som inrikesminister skapat Londons poliskår vars smeknamn *"bobbies"* stammar från ministerns förnamn Robert.

George Villiers, sedermera 4:e earl av Clarendon frågade retoriskt – *Why are tories like walnuts – Because they are troublesome to peel.*